

פרשת ויחי התשע"ה

איתא במדרש רבה פרשת ויחי, "דבר אחר, ואין שלטון ביום המות כשעשה זמרי אותו מעשה, מה כתיב שם, (במדבר כה) **ויבא אחר איש ישראל אל הקבה**. והיכן היה משה? ופנחס מדבר לפני משה? אלא לקיים ואין שלטון ביום המות. ואין מות אלא לשון השפלה, ניתנה הישועה לפנחס והשפיל את משה, ואף דוד כתיב בו (מלכים א א) **והמלך דוד זקן**. וכיון שנטה למות, מה כתיב בו (שם /מלכים א ב) **ויקרבו ימי המלך דוד אין כתיב כאן, אלא ויקרבו ימי דוד**, ואף יעקב, כיון שנטה למות, התחיל משפיל עצמו לפני יוסף, ואמר **לו אם נא מצאתי חן בעיניך, אימתי, כשקרוב למיתה, שנאמר ויקרבו ימי ישראל למות**".

הנה המדרש מדבר על עניין המצב הקודם למוות שהוא כעין השפלה שעוברת על האדם. כי האדם באשר הוא, הנה חי ופועל בעולם הזה מתוך בחירה. והבחירה, הינה כעין מטה משפט בידו, לבחור מה יעשה וישנה ויפעל בעולם. אם ירצה, יבחר בטוב. ואם ירצה יבחר ברע.

ולכל אדם, נתנה היכולת להשפיע על אחרים, הן לטובה הן להיפך. יש אשר הוא בפועל ממש ובצורה גלויה, ויש אשר הוא בעקיפין. כי יש אשר מלכותו ניכרת, ואשר הוא המלך. וכמאמר פירוש החלום בדניאל "די הָוּה צָבֵא הָוּה קָטַל וְדִי הָוּה צָבֵא הָוּה מְחַא וְדִי הָוּה צָבֵא הָוּה מְרִים וְדִי הָוּה צָבֵא הָוּה מְשָׁפִיל" (תרגום אשר היה רוצה היה הורג ואשר היה רוצה היה מחייה ואשר היה רוצה היה מרים ואשר היה רוצה היה משפיל. ועל כל פנים כל זאת הוא להמית ולהשפיל ולהרים ולהחיות היינו לתת לו כבוד ועושר וכדו' אבל להחיות, יכול רק מלך מלכי המלכים!). ובכל מקרה,

השפעתו של המלך הנה היא גדולה מאד, ויכול להרים את כל העם או להיפך ח"ו. ובוודאי שעל הפרטים בעם משפיע הוא עד למאוד.

אולם, גם כל אחד יכול להשפיע בלעדי היותו מלך. ויש אשר ישפיע יותר מהמלך גם בהיותו עבד. וכמו שראה המלך שלמה וסיפר זאת בקהלת "רְאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים וְשָׂרִים הַלְּכִים בְּעֲבָדִים עַל הָאָרֶץ" והוא יאמר במשלי "עֶבֶד מְשָׁבִיל יִמְשַׁל בֶּן מִבֵּישׁ וּבִתּוֹף אֲחִים יַחַלֵּק נַחֲלָה". והגם שחכמים קשרו זאת ליוסף ולעם ישראל הנה המוחש לא יוכחש. וידוע הוא מאמר חז"ל תלמוד בבלי מסכת בשבועות דף מז': "שמעון בן טרפון אומר: קרב לגבי דהינא ואידהן. דבי רבי ישמעאל תנא: עבד מלך כמלך". ופעמים אף מושל במלך עצמו. והרבה דוגמאות יש, הן בהיסטוריית עם ישראל כירבעם אשר לקח עשרה שבטים מרחבעם. והן בהיסטוריית העמים כמקסימליאן רובספייר אשר לקח מהמלך לואי מלכותו ועוד.. וראינו שבכולם אשר עשה כן ייעשה לו.

וכל זאת, כל עוד הוא חי. וכיוון שקרבו ימיו למות, הנה כבר לפני כן משתנה הוא, ויכולת המשפט שלו נלקחת ממנו.

ויש לשאול, למה עשה ה' ככה? ליטול מהאדם את יכולת המשפט שלו? כמו שהמדרש מדגיש, שדוד המלך עליו השלום כבר לא נקרא מלך. וכך משה ניטלת ממנו היכולת להכריע. ויעקב אבינו צריך להשפיל את עצמו בפני יוסף. ונראה, כי השפלה זו אינה בדין ובצדק, לתת לאדם לעזוב את העולם ויהיה מושפל!! וכמו שהמדרש מדגיש כי אין מוות אלא לשון השפלה. ומה גם כי מלכים צדיקים ואמתיים אלו, ראוי להם כי יעזבו את עולמם כשהם בשיא תהילתם.

וייראה על פי מה שאומר שלמה המלך עליו השלום בקהלת, "את
כָּל זֶה רָאִיתִי וְנָתַן אֶת לְבִי לְכָל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ
עַתָּה אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ": כי זה שעבשיו האדם שולט
על השני, הנה הוא לרע לו. והסביר זה רש"י, בעניין גלגל סובב
בעולם כדוגמת עמלק שהרע לישראל ואחריתו עדי אובד...
והאלשיך הביא דוגמה מהמין, שהקב"ה גידל אותו, ובסיבת זה
שהיה לו את הכוח למשול, ביקש לאבד את היהודים ואבד הוא.
ונמצא, שזה ששלט על האדם היה לרע לו.

ובפסיקתא זוטרתיא (לקח טוב), אמר ר' אלעזר, שהאדם מתחייב
על חברו והוא שולט בו, ומתוך כך גורם לו רעה. כגון שמכהו או
מצערו, אזי מתחייב ליום הדין לכך אומר שלמה המלך שְׁלַט
הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ. כי בסוף יבוא גם על זה לדין. ואם לא יוכיח
אותו שישנה מעשיו לטובה, הנה נתפש גם על זה. כי מי שיש בידו
יכולת להוכיח ואינו מוכיח, נתפש על זה. כדאמרינן בשבת דף נד':
" כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה – נתפס על אנשי
ביתו. באנשי עירו – נתפס על אנשי עירו. בכל העולם כולו –
נתפס על כל העולם כולו..." ואם כן, אלו המלכים נמצאים
עומדים, ורעה נגד פניהם. ועומק הדין מי יישורנו? הלא אם יטה
כלפי חסד יותר מידי, נמצא מקלקל השורה. ואם יטה כלפי
הגבורה, נמצא מעוות המשפט. ועל כן, חסד גדול עושה עמו ה',
אשר משחרר אותו מכוח המלכות ונותן לו השפלה קודם מותו. כי
האדם נידון, באשר הוא שם. דהיינו, במצב שבו עזב את העולם.
ורמב"ם מפורש הוא בהלכות תשובה פרק ג' "כל מי שניחם
(הצטער) על המצות שעשה, ותהה (תמה/בספק) על הזכיות. ואמר
בלבו, ומה הועלתי בעשייתך, הלואי לא עשיתי אותך, הרי זה איבד
את כולך. ואין מזכירים לו שום זכות בעולם, שנאמר וצדקת הצדיק
לא תצילנו ביום רשעו אין זה אלא בתוהה על הראשונות". ומעשה
בן דורדיא יוכיח, כמובא בגמ' ע"ז דף יז'. "והתניא: אמרו עליו על

ר' אלעזר בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה (היה מכור לעבירת הזימה). פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים (באיי הים הרחוקים), והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה (ממון רב עבור קיום עבירה). נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות (דרך ארוכה). בשעת הרגל דבר (מעשה העבירה), הפיחה (הוצאת גזים דהיינו מעשה מאוס מאד). אמרה, כשם שהפיחה זו (הוצאת גזים זו) אינה חוזרת למקומה (דהיינו שאליעזר בן דורדיא מאוס ומגעיל מאד מאד כמו הגזים שיצאו), כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. (אין לו סיכוי שהקב"ה יקבלו בחזרה מפני שהוא כבר הפך להיות מאוס מאד). הלך וישב בין שני הרים וגבעות (ההרים משל לאבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב ובין שני הרים היינו יעקב אבינו שהוא האמצע והמחבר. והגבעות נמשלו לאמהות הקדושות כמו שאומרים במדרש שיר המעלות אשא עיני אל ההרים אל תקרי אל ההרים אלא אל ההורים), אמר: הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה. אמר: שמים וארץ בקשו עלי רחמים (שמים הם החלק הרוחני שבו היינו מקור הנשמות. וארץ היא בחינה הגבוהה של הרצון העליון כי ארץ לשון רצון), אמרו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אמר: חמה ולבנה בקשו עלי רחמים (חמה היא בחינת יעקב אבינו ולבנה היא בחינת רחל אמנו, כמו שראינו בחלום יוסף השמש והירח יעקב אבינו המשיל זאת לעצמו ולרחל), אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר: וחפרה הלבנה ובושה החמה. אמר: כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו (כוכבים ומזלות הם שבטי י—ה היינו כללות עם ישראל), שנאמר: ונמקו כל צבא השמים. אמר: אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכייה עד שיצתה נשמתו.

יצתה בת קול ואמרה: ר' אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא. הרי לך שכל חייו היה מאוס ועשה הרע והרשע והגדיל לעשות שעוד היה משלם ממון על מנת לבגוד בא-להיו והנה לא נידון כי אם על מצבו בשעתו האחרונה. וגמ' מפורשת היא בראש השנה דף טז': "ואמר רבי יצחק: אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר כי שמע א-להים אל קול הנער באשר הוא שם"

ועל זאת אנו מתפללים כל חיינו, היינו על שעת המיתה כדאמרינן בברכות דף ח'. "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא... רב נחמן בר יצחק אמר: לעת מצא - זו מיתה, שנאמר למות תוצאות. והגם שהפשט הוא שהמיתה תהיה בצורה עדינה, הנה גם הוא שתצא רוחו וישוב לאדמתו והוא שלם עם א-להיו. והנה אם הוא נמצא במצב של שופט, הרי מידת הדין מתוחה עליו מאד. ובשעת הפטירה מי יזכה בפני ה', ומי יעמד בפני מידת הדין. הן לא יצדק לפניו כל חי!!! על אחת כמה וכמה, מי שהיה שופט ודן אנשים אחרים, כמה קפידות עליו, וכמה דינים עליו. ועל כן, חסד גדול עושה עמו הקב"ה, שמסיר מעליו את היכולת לדון. ואמנם, אנו שוכני בתי חומר נראה בעינינו כהשפלה, אכן טובה גדולה היא מאד לאדם, אשר סר מעליו דין השפיטה, ואיננו מולך ושופט עוד. ישפות שלום עלינו יראנו פני משיחנו וישפיע עלינו חן חסד ורחמים לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם אכי"ר

שבת שלום

יוסף בן דוד